

Редько В.Г., Інститут педагогіки
АПН України, м.Київ

До проблеми сучасного шкільного підручника іноземної мови

Інтенсивні процеси реформування змісту освіти зумовлюють наполегливі пошуки ефективних шляхів вирішення цієї проблеми. Одним із виявів таких пошуків, на нашу думку, має стати проблема конструювання змісту сучасного шкільного підручника як основного засобу навчання і важливого механізму реалізації оновленого змісту освіти.

Розглядаючи сучасний шкільний підручник як важливу соціально-історичну категорію, оскільки зміст освіти визначається саме державою, можна цілком справедливо стверджувати, що зміст підручника є відтворенням змісту освіти на певному соціально-історичному етапі розвитку держави. А відтак підручник має презентувати учням ту суму знань, яка адекватно розкриває сучасний рівень розвитку суспільства і основними пріоритетами визначає якнайповніше задоволення потреб і запитів держави у фахівцях, які досконало володіли б не тільки певними знаннями, але й навичками й уміннями творчо використовувати ці знання у практичній діяльності.

Визначаючи шкільний підручник як інформаційну модель людського досвіду у певній сфері діяльності, є цілком виправданим критично і творчо переглянути цей досвід і уточнити зміст діяльності, окресливши в ній пріоритетні напрями. Відомі соціально-історичні зміни, що сталися в Україні на початку 90-х років, вимагали відповідних перетворень і у сфері освіти. Насамперед виникла нагальна потреба у підготовці національних підручників для середньої школи. На жаль, відповідними органами не були офіційно визначені вимоги до створюваних підручників і не були сформульовані основні методологічні принципи конструювання їхнього змісту. Це спричинило появу значної кількості авторів і авторських колективів. Чи то зіграли патріотичні бажання до якнайшвидшого вирішення цього питання, чи, можливо, у тому розмаїтті певної невизначеності кожен почав відчувати себе здатним розв'язати потрібну і водночас досить складну проблему і,

мабуть, переоцінив власні можливості щодо задоволення потреб школи у найголовнішому засобі навчання.

А відтак, сталося, що підручники і різні навчальні посібники для середньої школи розпочали писати всі, хто цього забажав: і науковці-педагоги, і науковці – непедагоги, і вчителі-практики, і деколи навіть ті, хто не зовсім добре знає сучасну школу з усіма її проблемами. На жаль, такий стан у забезпеченні школи підручниками стосується майже всіх шкільних предметів, у тому числі й іноземної мови.

Мабуть, чи не єдиним чинником, який офіційно регулював і координував процес підготовки і допуску підручників і посібників до видання, була обов'язкова умова проходження науково-методичної комісії при Міністерстві освіти та отримання відповідного грифа Міністерства "Допущено" або "Рекомендовано" для використання в шкільній практиці. Проте, як згодом виявлялось, не досить складно було одержати такий гриф, оскільки кожен автор або авторський колектив своїм шляхом тарував відстань від закінчення рукопису до того вельми бажаного грифу, залучаючи до цього "свої" сили і можливості. Натомість деколи з'являлись і, на жаль, продовжують з'являтися окремі доробки, увінчані бажаним грифом, які є дуже далекими, щоб іменуватись підручником або посібником. Зазвичай, це автономні навчальні книги, розраховані на один або два роки навчання, і автори яких не передбачають серійний випуск, який охоплював би повний курс навчання, а завершують свою роботу на одному або двох посібниках. Як правило, такі "випадкові" книги не зовсім "вписуються" в серію чинних підручників за різними показниками, головним серед яких дидактико-методична концепція конструювання їхнього змісту. А як у таких випадках зрозуміти вчителя, який розпочав працювати з такою книгою, не передбачаючи навіть, що серійного продовження не буде? З огляду на це хотілося б сподіватись, що Міністерство освіти і науки буде надавати гриф лише тим рукописам підручників, які, по-перше, матимуть науково обгрунтовану концепцію навчання іноземної мови і відповідатимуть основним вимогам до навчальної літератури, по-друге, витримають експериментальну перевірку, по-третє, автори цих рукописів офіційно засвідчать свою роботу саме над серією підручників відповідною угодою з видавництвом. Уявляється, що лише за таких умов учителі й учні як основні споживачі навчальних книг зможуть ефективно працювати і не остерігатись, що через деякий час вони будуть

змушені "переходити" на інші підручники, долаючи через це різні проблеми. А чи потрібно це вчителів і учням?

Принагідно зазначимо, що до важливого заходу видання навчальної літератури не останнє відношення мають окремі міжнародні фонди, котрі спонсорують деякі видання і друкують роботи, котрі, на їхню думку, витримали конкурс і заслуговують бути виданими. Прикро те, що про організацію такого конкурсу і його умови деколи мало хто дізнається, у тому числі й науковці-педагоги, котрі могли б узяти у ньому участь. Інформація про це чомусь часто утримується за важкими замками незбагненної секретності. Як деколи з'ясовується, його учасниками стає досить вузьке коло "добірних" осіб, які незбагненими для простого педагога або науковця шляхами "достаються" участі у такому конкурсі. На разі варто зауважити, що подібний стан, безперечно, не є типовим для всіх фондів, проте такі речі чомусь не є випадковими і трапляються досить часто. Уявляється, що відповідним органам освіти, котрі, мабуть, певним чином координують діяльність міжнародних фондів із цього питання, варто домогтися повної гласності та об'єктивності у визначенні учасників конкурсу та переможців.

Сучасний підручник будь-якого шкільного предмета, насамперед, має бути тією навчальною книгою, котра в доступній формі викладає зміст предмета учням певного віку або класу. У ній мають бути визначені види та способи діяльності, спрямовані на досягнення мети і завдань навчання, співвіднесені з вимогами програми. Підручник має виступати засобом управління навчальною діяльністю учнів і спрямовуючим інструментом роботи вчителя. Він повинен якнайповніше відображати основні концептуальні положення прийнятої системи навчання, базуватись на апробованих у шкільній практиці методологічних засадах, забезпечуючи достатньо цілеспрямоване і водночас гнучке управління навчальним процесом.

Підручник іноземної мови має свої особливості й за своїми функціями відрізняється від інших шкільних підручників. Так, якщо майже всі підручники з природничо-математичного та більшість із гуманітарного циклів предметів спрямовані, зазвичай, на формування певних знань про об'єкт навчання, то основним функціональним призначенням підручника іноземної мови є формування в учнів навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні та письмі. Окрім того

підручник передбачає формування лінгвістичних, країнознавчих та інших знань. Особливістю підручників іноземної мови у порівнянні з іншими є те, що ці знання учні отримують, як правило, за допомогою іноземної мови як основного об'єкту вивчення. Тобто мова слугує засобом здобування нової інформації, і без відповідного рівня володіння мовою ці знання не завжди можуть стати надбанням учнів.

У сучасних умовах соціально-економічних перетворень, що відбуваються в усьому світі в цілому і в Україні зокрема, котрі сприяють інтенсивному міжнародному обміну інформацією в різних сферах життя, роль іноземної мови як важливого засобу комунікації має тенденцію на постійне зростання. Засади для оволодіння нею закладаються в середній школі, оскільки саме тут формуються базові механізми мовленнєвих стереотипів, і роль підручника у цьому процесі важко переоцінити.

Проведений нами ґрунтовний аналіз використовуваних у шкільній практиці підручників іноземних мов засвідчив, що всі вони, звичайно, побудовані на засадах різних методичних підходів, а в окремих із них еkleктично поєднані теоретичні положення різних концепцій навчання. Тому деколи навіть досить складно збагнути призначення деяких завдань або вправ, репрезентованих автором, оскільки вони часто існують певним чином автономно у пропонованій системі і деколи суперечать одне одному, а відтак майже не несуть на собі необхідного дидактичного і методичного навантаження, не виконуючи належним чином необхідної педагогічної функції, а вибір їх типів і видів викликає деколи певні здивування, що спричиняє появу думок про елементарну необізнаність і некомпетентність автора у важливих і обов'язкових для конструювання змісту підручників знаннях із психології, дидактики, методики. Траплялось, що деякі підручники у своєму змісті відтворювали варіанти поурочних планів учителів. Особливо це помітно у тих доробках, авторами яких є саме вчителі. У результаті з'являлись роботи, що не завжди дотримувались вимог програми до певного класу, котра є обов'язковим державним документом для всіх авторів і укладачів. Окрім того траплялось, що не завжди було зрозуміло, якій віковій категорії або учням якого класу рекомендується навчальна книга.

У зв'язку з цим, нам уявляється, що за таких обставин, коли надано право на існування альтернативних навчальних книг, має бути офіційне розпорядження відповідних органів освіти про обов'язкове опублікування авторами своєї концепції або хоча б основних її положень, на якій

сконструйований зміст їхніх підручників. І, хто вибирає серед альтернативних саме той підручник, який йому імпонує, має попередньо знати, які провідні психологічні, дидактичні та методичні принципи і положення покладені в основу цього підручника. Цей чинник, на нашу думку, має бути обов'язковим, оскільки забезпечить учителя необхідною інформацією про об'єкт, який він має використовувати у своїй діяльності, і таким чином надасть йому можливість обрати саме той підручник, який відповідає його методичним поглядам, інтересам, навіть характеру і темпераменту, а також об'єктивним і суб'єктивним умовам навчання тощо. Ми переконані, що попереднє ознайомлення з такою інформацією сприятиме усвідомленішому і виваженішому підходу вчителя до вибору "свого" підручника з серії альтернативних.

Поява значної кількості підручників і посібників, особливо з англійської мови, зумовлена тенденцією керівних органів освіти на офіційне функціонування альтернативних навчальних книг. Ні в якому разі не заперечуючи позитивної ролі принципу альтернативності у виборі підручників, все ж дозволимо собі застерегти і від певних, на наш погляд, негативних його наслідків. Зараз, коли існують державні і приватні видавництва, котрі володіють поліграфічною базою різного рівня досконалості, видрукувана література, як правило, завжди має і різне зовнішнє оформлення. Трапляється, що деякі книги, скажімо, підручники, зміст яких сконструйовано відповідно до основних вимог щодо друкованої продукції такого виду, виглядають не вигідно у порівнянні з їхніми альтернативними аналогами, підготовленими з порушеннями ustalених вимог, проте вони яскраво, красиво і майстерно в художньому плані оформлені, чим справляють значно позитивніше враження на необізнаного покупця. Зазвичай, і це, мабуть, природно, покупець вибирає саме ту книгу, котра на перший погляд складає в нього приємне враження своїм зовнішнім виглядом. Тому зовнішній ефект книги у таких випадках часто виступає основним показником її оцінювання. Такий принцип вибору підручника часто використовується батьками учнів, самими учнями і деколи окремими вчителями, котрі ще не мають відповідного досвіду роботи з підручником, щоб адекватно оцінити його навчальні можливості.

В умовах, коли вітчизняна школа стоїть на порозі XXI сторіччя і планує

ввійти в нього не тільки з оновленим змістом освіти, але й у новій структурі, проблема підручника як основного засобу навчання має стати одним із визначальних пріоритетів у новій концепції системи діяльності 12-річної середньої школи. Щоб не повторити деякі негативні явища попередніх років, конструювання змісту шкільного підручника має стати прерогативою досвідчених науковців, які володіють новітніми знаннями в галузі психології, дидактики і методики, а також не віртуально знають сучасну школу з усіма її проблемами й успіхами. Уявляється, що саме таке оптимальне поєднання цих чинників зможе справді задовольнити потреби школи у сучасному підручнику і надасть йому статусу важливої історичної та педагогічної категорії.